

Bay K ya da Modern İnsanın Yalnızlığı, Yabancılaşması ve Yok Oluşu

Alıntı: Özcan, Ahmet (2010). “Bay K ya da Modern İnsanın Yalnızlığı, Yabancılaşması ve Yok Oluşu”, Birgun Kitap, Sayı 71, 6 Şubat.

Franz Kafka, “Dönüşüm” adlı öyküsüne şu cümleyle başlar: “*Gregor Samsa bir sabah bunalıcı düşlerden uyandığında, kendini yatağında dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldu.*” “Dava” ise daha ilk cümlesiyle hikayeye başlamak konusunda oyalanmayacağını gösterir: “*Biri iftira atmış olacaktı ki Joseph K’ya, bir sabah hiçbir neden yokken tutuklandı.*” İşte “Dönüşüm” ve “Dava”nın başlangıç cümlelerinin önemi, yazarın tamamlama(ya)madığı son romanı “Şato” ve “Ceza Sömürgesi”, “Açlık Sanatçısı” gibi öykülerini de kapsayan, Kafka’nın felsefi bakış açısını ortaya koymalarıdır. Kafka’nın neredeyse bütün üretiminin arkasında gizlenen bu felsefi özellik, yazarın alışılmadık yazış şeklinde kendini gözlemlenebilir kılar. Kafka, yarattığı çoğu karakteri karanlık bir rüyanın içindelermiş gibi betimler. Yaşananlar Bay K’nın gördüğü kötü rüyalar asla değildir, ama O tıpkı bir kabusun içindeymiş gibi, hikayesinin başlangıç olayını sorgulamaz. Bay K, söz konusu olayı bilinçsiz bir şekilde ve hiç duraksamadan kabullenmekle kalmaz; ama daha önemlisi, bütün enerjisini kurallarını yadsımayı bile düşünmediği bu oyunu oynamaya adar. Okuyucu, Gregor Samsa’nın bütün öyküde neden bir kez bile, bir insanın durup dururken bir böceğe dönüşmesinin olağan dışı olduğunu düşünmemesi karşısında donup kalır. Bay Samsa, böceğe dönüşmesini hemen kabullenmiştir; onun için önemli olan garip ve iğrenç var oluşuyla ailesinin diğer üyelerini rahatsız etmemektir sadece. Benzer bir şekilde Dava’da Joseph K., suçsuz yere tutuklanışından vahşice infaz edilmesine kadar, bir kez bile bu davanın ne hakkında olduğu üzerine kafa yormaz. Joseph K’nın yaptığı tek şey, tıpkı kabus gördüğünü bilmeyen bir kişi gibi, hiçbir bağlama dayanmayan masumiyetini kanıtlayarak nihai infazdan kurtulmaya çabalamaktadır. “Şato”nun Bay K’sı ise gözlerinin önündeki bu kaleye yürüyerek neden bir türlü ulaşamadığını sorgulamaz; sanki kendisi ile kale arasında yürümesini engelleyen şiddetli bir rüzgar esmektedir. Diğer öykülerin Bay K’ları da, benzer bir şekilde, kendilerini ölüme götüren başlangıç olayının gizemli mekanizmasını sorgulamayı asla düşünmezler; gelişmiş garip bir mekanizma tarafından infaz edilseler (Ceza Sömürgesi), ölünceye kadar bilerek aç kalmayı tercih etseler (Açlık Sanatçısı) ya da babalarının basit bir emriyle intihar etmeyi kabullenseler de, Bay K’lar olayların nasıl başladığı konusunda hiçbir sorgulama içine girmezler. Önemli olan nokta, bütün bu yaşananların karakterler için birer kabus değil gerçekliğin ta kendisi olmasıdır. Öyle bir gerçeklik ki, onu sorgulayarak ondan kurtulamazsınız, tek yapabileceğiniz çaresizce debelenip durmaktır; o kadar!

Kafka’nın karakterleri için yarattığı bu evren, modern insanın içinde yaşadığı evrenden başkası değildir; yalnızlığın, yabancılaşmanın ve yok oluşun evrenidir bu. Özne, karşısına dikilen, onu dönüştürüp parçalayan yapı karşısında çaresizdir; ama hayatta kalabilmek için daha baştan ölü doğmuş faydasız bir mücadeleye girişebilir sadece. Çünkü yapı, özneye yalnızca iki seçenek arasında yapılacak bir tercih hakkı sunar; ya yapının bir parçası olacak, böylece iktidar mekanizmasının kendisini yeniden üretmesini sağlayarak, öznenin nesneye dönüşerek, yabancılaşacaktır ya da iktidar ve onun zaten birer parçasına dönüşmüş diğer “özne”ler karşısında çaresizce debelenip duracaktır. Ancak, Bay K’nın karşısına dikilen bu iktidar büyük “İ” ile yazılan “İktidar” değildir. İktidar kendisini, bizzat yabancılaşmayı tercih etmiş “özne”ler arasındaki ilişkilerde yeniden üretir. Foucault’un iktidarın her yerdeliğidir bu. “Şato”da öğretmen, şöyle seslenir Joseph K’ya: “*Köylülerle şato arasında pek bir ayırım yok.*” “Dava”da Bay K’yı tutuklayıp en sonunda infaz eden iki memur da, kendilerine verilen emri, bir kez olsun sorgulamadan, bürokratik bir akılcılık ile yerine getirirler. Yine de Bay K,

yaptığı onca mücadeleden sonra, karnında parıldayan bıçağı gördüğünde, onları “emir kulu” oldukları için suçlamak istemez ve ölüme sessizce teslim olur.

Kafka’nın ölümünden sonra, kendi ailesinin de sonunu getirecek olan, Alman Nazizmi’nin iktidara gelişi ve eylemleri bu açıdan yazarın dehasını ortaya koyar. Çünkü, Hanna Arendt’in gösterdiği gibi, Nazizmin işlediği soykırım, “barbarlığın” değil, tam tersine modern uygarlığın doruğuydu. Bu insanlık suçunu tasarlayan insanlığı “aydınlığa” kavuşturacağına inandığımız modern bilimdi ve onu yürürlüğe koyansa bürokratik araçsal akıldan başkası değildi. Yahudi soykırımının arkasında, Hitler’den çok kendilerine verilen emri sorgulamadan yerine getiren doktorlar, bürokratlar ve mühendisler vardı. 18. yüzyılda Aydınlanma, insanın bilgi ile kendisi arasındaki bütün araçları reddederek kendi aklına güvenmesini, böylece dünyadaki bütün sorunları ortadan kaldırabileceğini vaat etmişti. Ama 19. ve 20. yüzyıl, tarihte eşine rastlanmayan derecede büyük savaşlar, soykırımlar ve eşitsizlikler içinde geçti ve belki de en önemlisi, bütün bunların, Aydınlanma’nın kutsadığı aklın sonucu olmasıydı. Bu bakımdan, Wagenbach’ın da işaret ettiği gibi, Kafka’daki “baba kompleksi” aslında yazarın modern dünyaya karşı duyduğu komplekti. Kısaca, Kafka, her yerde olan, yalnızca yönetmeyen ama karşısındakini yabancılaştırarak dönüştüren iktidar karşısında biçare kalan bizzat kendisinin biyografisini, yani modern bireyin biyografisini yazdı.

Ahmet ÖZCAN
İstanbul, 2010